

GEPHÁRT ENIKŐ

Házasság és szexuális kihágások a késő középkori London egyházmegyében

Marriage and sexual transgressions in the late medieval diocese of London. By the end of the 15th century, the moral control in London, looking at the Middle Ages as a whole, reached its peak. Both the Church and the secular powers sought to control people's moral lives; either to reduce the number of transgressions or to punish severely those who committed them. Indeed, by the second half of the 15th century, there was a decline in the number of marriage cases, especially those involving clandestine marriages, while the number of sexual transgressions, such as adultery, increased. This trend was reversed at the beginning of the 16th century, when the number of marriage-related cases increased, while those involving sexual transgressions decreased.

Keywords: London, 15th–16th century, pre-Reformation, moral control, clandestine marriages, sexual transgressions, church courts, wards

A késő középkori Angol Királyságban gyakran tárgyaltak a szentszéki bíróságokon olyan eseteket, amelyek házasságokkal vagy pedig szexuális kihágásokkal voltak kapcsolatosak. Az egyház – és alapvetően a társadalom is – komolyan vette ezeket a „bűntetteket”, ez pedig a 15. század végére egyre erősebb morális kontrollt jelentett az emberek életében.

A következőkben szó esik majd a késő középkori házasságokról – és azokkal összefüggésben a titkos házasságokról –, a szexuális kihágásokról, hogy ezek alatt pontosan mit is értünk, valamint a szentszéki bíróságokról. A szentszéki bíróságok kapcsán kiemelném, hogy elsősorban London püspökének szentszéki bírósága kerül előtérbe, de az ott megtalálható jelenségek az Angol Királyságon belül minden szentszéki bíróságon megtalálhatók voltak.

A tanulmánynak nem célja bővebben tárgyalni a prostitúciót és a nemi erőszakot, mivel az előbbi olyan hatalmas téma, hogy túlfeszítené e munka terjedelmét, míg az utóbbit csak elvéve tekintették szexuális kihágásnak, sőt meglehetősen ritkán tárgyaltak ilyen jellegű ügyeket a bíróságokon.¹

Házasság és szexuális kihágások a késő középkorban

A házassággal kapcsolatos ügyek többsége az egyház fennhatósága alá tartozott, ami annyit jelentett, hogy az egyház határozta meg, hogyan kellett megkötni egy érvényes házasságot, és mi számított azzal összefüggésben kihágásnak. Az ilyen (szexuális) kihágások közé

¹ Bővebben a nemi erőszakról: Harvey 2021, 189–198

tartoztak a helytelenül megkötött házasságok – és mint hamarosan szó lesz róla, a klandesztin (titkos) házasságok problematikája is –, valamint a házasságtörés, a paráználkodás és a szodómia vádjai.

Az egyház a IV. lateráni zsinat (4 Lat [1215] c. 51) során határozta meg, hogy egy érvényes házasságot két szabad ember beleegyezésével, pap és tanúk jelenléte nélkül is meg lehet kötni,² azonban törvényesnek csak akkor számít, ha a frigyet azt megelőzően három vasárnapon át kihirdetik.³ Azokat a házasságokat, amelyeket nem hirdettek ki, és/vagy a pap a templomban nem szolgáltatta ki a szentséget, klandesztin házasságoknak nevezzük. Ezekkel a házasságokkal elsősorban az volt a probléma, hogy nehéz volt a létrejöttüket bizonyítani, mivel egy házasságot bárhol (kocsma, kert stb.) meg lehetett kötni, és nem volt feltétlenül szükséges elhálni sem azt.⁴ A klandesztin házasságokat jóval könnyebb volt letagadni, ezt pedig gyakran kihasználták az emberek, és például egy messzebb lévő faluban egy másik emberrel kötöttek házasságot, amely már bigámianak számított. Sokszor azért nem hirdették ki a házasságokat, mert valamilyen akadály volt annak, hogy a két fél egybekeljen – ilyen akadálnak számított például a potenciálisan létrejövő vérfertőző viszony a két fél között⁵ –, és ha valaki tudott erről, akkor jelenthette az egyháznak. Mindezekből úgy tűnik, hogy a titkos házasságok okozták az egyik legnagyobb problémát a házassággal kapcsolatos ügyek közül, és az egyház igyekezett szankcionálni az ilyen eseteket.⁶

A szexuális kihágások közül a szodómia számított messze a legsúlyosabbnak,⁷ azonban akár tekinthetjük külön kategóriának is, mivel Európa-szerte teljesen eltérő intenzitással foglalkoztak vele. Ez nem azt jelenti, hogy egyes helyeken nem ítélték el, de meglepően nagy különbségek voltak a bűnösök felkutatására tett erőfeszítések és a kiszabott büntetések között. A szodómia egyébként is tágabb vádcsoport, amelybe több bűn tartozott, köztük az azonos neműek közti kapcsolatok,⁸ a bestialitás (állatokkal való nemi aktus) és a „cross-dressing”.⁹ Az Angol Királyságban elenyésző mértékben vádoltak meg embereket szodó-

² A törvényes kor (*aetas legitima*) az érvényes házasság megkötéséhez a lányoknál 12, a fiúknál 14 év volt.

³ McSheffrey 2006, 30–31.

⁴ Az érvényes házassághoz elég volt, ha: 1. a két fél kijelenti (*per verba de presenti*), hogy házastársaknak tekintik egymást, de ezt nem kellett, hogy nemi aktus kövesse; 2. a két fél a jövőben akar összeházasodni (*per verba de futuro*), vagyis ez önmagában csak eljegyzés, de ezt követte nemi aktus (Helmholz 2007, 26–27).

⁵ A vérfertőzés kérdésével szintén foglalkoztak a IV. lateráni zsinaton (1215), amikor is az addigi hetedik rokonsági fokról negyedik rokonsági fokig vették vissza a rokonok közötti házasodás határát (Helmholz 2007, 78).

⁶ Sheehan 1996, 151–152.

⁷ Brundage 1996, 43.

⁸ A középkorban nem ismerték a homoszexualitás kifejezést, általánosságban mindig a szodomita elnevezést használták azokra, akik azonos nemű személlyel létesítettek szexuális kapcsolatot – akár többszöri, akár csak egy alkalommal. Mindezek mellett ez főleg csak férfiakra vonatkozott, mivel a „leszbikus” kapcsolatokat szinte meglepően nagy mértékben ignorálták, sőt általánosságban kevesen tettek róluk megjegyzést. Ennek az is oka lehet, hogy „házon belül” oldották meg az ilyen ügyeket, azaz a nőt családon belül büntették meg, vagy pedig mert nem állt fenn a veszély, hogy az egyik fél teherbe esik, ezért az ilyen viszonyokat nem volt sürgős kivizsgálni. Bővebben ld. Murray 1996b, 191–222.

⁹ Amikor egy nő vagy egy férfi a másik nem ruháit viseli.

miával,¹⁰ azonban csupán emiatt nem zárhatjuk ki, hogy azon területen ne lettek volna olyan emberek, akik azonos neműekkel létesítettek volna szexuális jellegű viszonyt, vagy pedig állatokkal fajtalankodtak volna. Ezzel szemben az itáliai városállamokban, különösen Firenzében a szodómia a leggyakoribb bűnnek számított, és még külön bizottság is létrejött a szodomiták, különösképpen a „homoszexuálisok” elfogatásának és elítélésének érdekében.¹¹

A szodómián kívül a házasságtörés volt a legsúlyosabb szexuális kihágás, azonban nem volt egyszerű különbséget tenni a házasságtörés, a paráználkodás és az ágyasság – egyes esetekben tulajdonképpen a vadházasság – vádjai között. A házasságtörést általában úgy határozták meg, mint olyan – általában szexuális jellegű – kapcsolatot egy nő és egy férfi között, akik közül legalább az egyik már házasságban élt, de nem a másik fél volt a házastárs. Dupla házasságtöréseknek többnyire az olyan eseteket tekintették, amelyek során mindkét fél már házas volt.¹² A paráználkodás vádját a leggyakrabban azokban az esetekben használták, amikor egyik fél sem volt házas, azonban előfordult, hogy a házasságtörést is csak paráználkodásnak tekintették.¹³ Bonyolítja a helyzetet, hogy azt, aki még nem volt házas, de hosszabb ideig fennálló viszonyt tartott fenn egy másik személlyel – ugyan elsősorban paráználkodással vádolhatták a szentszéki bíróságokon –, utasíthatták arra, hogy a viszonyt szentesítsék, azaz a templomban, a pap színe előtt házassodjanak össze. Sokan azt állították a bíróságokon, hogy ők már eleve titkos házasságban éltek,¹⁴ de ezzel megint csak többen igyekeztek kibújni a másik féllel való házasodás alól.¹⁵ A hosszabban fennálló viszonyoknál, ha a férfi gazdagabb volt, a vád a paráználkodás mellett ágyasság is volt, mivel a nőt gyakran ő tartotta el.¹⁶

A prostitúciót általában megtűrték, szükséges rossznak tekintették, mivel aki – az egyház szerint lehetőleg minél ritkábban – prostituáltakkal hált, az nem feltétlenül követett el házasságtörést, és paráználkodással sem gyakran vádolták meg, és ezzel éppen azt akadályozták volna meg, hogy a férfi más, „tisztességes” nővel folytasson viszonyt.¹⁷ Általában a város vezetésétől, mind az egyháztól, mind a világitól függött a prostituáltak helyzete, néha kikergették őket a városból, de tartósan soha nem tudtak megszabadulni tőlük. Emiatt a szentszéki bíróságokon, főleg a nagyobb városokban, gyakran beperelték a prostituáltakat¹⁸ és azokat, akik a bordélyokat vezették, valamint azon személyeket, akik vagy „futatták” a lányokat, vagy pedig rákényszerítették őket, hogy prostituáltként dolgozzanak.

A rágalmazás ugyan nem feltétlenül tartozott a szexuális kihágásokhoz, azonban szorosan kötődött hozzájuk. A legtöbb rágalmazási ügy szexuális jellegű volt, tehát egy személy valaki mást házasságtörőnek, paráználának vagy a leggyakrabban „szajhának” nevezett.¹⁹ A rágalmazás komoly dolog volt, főleg egy olyan korban, amelyben a hírnév sokat jelentett,

¹⁰ Wunderli 1981, 83–84.

¹¹ Karras 2017³, 190–192.

¹² Ingram 2017, 93.

¹³ Brundage 1990, 304.

¹⁴ Ingram 2017, 99.

¹⁵ Ingram 2017, 199.

¹⁶ Karras 2017³, 137.

¹⁷ Murray 1996a, 135.

¹⁸ Karras 2011, 1027.

¹⁹ Poos 1995, 590–591.

ezért ha valakit valamilyen jelzővel illettek, és ezzel közvetetten valamivel megvádolták, akkor azt a szentszéki bíróságnak ki kellett vizsgálnia. Ha a vád nem volt igaz, és csorba esett az illető nevéen, akkor általában a rágalmazónak fizetnie kellett a rágalmazottnak, vagy pedig valamilyen megegyezést kötöttek.²⁰

A morális élet szabályozása a 16. század fordulóján

A 13. század kezdete óta a szentszéki bíróságokon tárgyalták a házassággal és szexuális kihágással kapcsolatos legtöbb ügyet. A IV. lateráni zsinat során határozták meg a szentszéki bíróságok működését (4 Lat [1215] c. 38.), amelyek munkája a 14. század közepétől már gördülékenyebbé vált. A 15. század végére azonban Angliában a világi hatalmak, leginkább egyes városok – főleg London – vezetői is beleszóltak ezekbe az ügyekbe, ennek köszönhetően pedig erősödött az emberek erkölcsi élete feletti kontroll.

A szentszéki bíróságok legmagasabb fokán az érsek állt, ezek Angliában a canterburyi és a yorki érsek²¹ voltak, mindketten a saját egyházi tartományukon belül. Angliában azonban a püspököknek is voltak szentszéki bíróságaik, amelyek hasonlóan működtek, mint az érsekéké. A püspök vagy az érsek a legtöbbször egy bírósági helynököt (*officialis*)²² nevezett ki, aki a házassággal kapcsolatos minden üggyel (is) foglalkozott.²³ Egy fokkal alsóbb szinten a *commissarius generalis* helynököt,²⁴ aki nem csak házasságokkal, de már szexuális kihágásokkal is foglalkozott.

A szentszéki bíróságokon tárgyalt ügyekről a legtöbbet a bírósági jegyzőkönyvekből tudunk, mivel azokban jegyezték le a felperesek és az alperesek neveit, a kihágásokat, hogy miért pereskedtek, a vallomásokat, valamint gyakran a tanúk neveit és az ítéleteket is.²⁵ Az ügyeket két csoportba sorolhatjuk: *ex officio* és civil ügyekre; az előbbieknél rágalmazás vagy pletyka (*publica fama*) során indított el a bíróság egy pert,²⁶ míg az utóbbiaknál egy konkrét személy perelt be egy másikat.²⁷

A londoni püspökségen belül – az alsó és felső szentszéki bíróságon kívül – több főesperesség is működött: London, Middlesex, Colchester és Essex, azonban nem maradtak fenn szentszéki bírósági jegyzőkönyvek²⁸ egyik bíróságról sem.²⁹ London területén több plébánia is részt vett a bíraskodásokban, azonban ezekről szintén nincs megfelelő mennyiségű információnk. A Temze másik partján, London szoros kötelékében – már a püspök hatalmán kívül – állt Southwark, ahol a legtöbb bordélyház volt, és amelyet alapvetően rossz hírű környéknek tartottak. Ezen a területen is több plébánia működött,³⁰ azonban a

²⁰ Helmholz 1971, 268.

²¹ A canterburyi érsek bíróságának külön elnevezése volt a *Court of Arches*.

²² Az Angol Királyságban a helynöki bírora az *officialis* kifejezést használták, de Európa többi részén inkább a *vicarius* elnevezés terjedt el.

²³ Helmholz 2016a, 348.

²⁴ Szuromi 2017, 212.

²⁵ Helmholz 2007, 12–13.

²⁶ Wunderli 1981, 31–32.

²⁷ Ingram 2017, 80.

²⁸ Ez egyébként gyakran előforduló probléma, hogy a szentszéki bírósági jegyzőkönyvek hiányosak, vagy az idők során teljesen elvesztek számunkra (Helmholz 2007, 12–13).

²⁹ Wunderli 1981, 15.

³⁰ Ingram 2017, 161.

bordélyházak és a prostitúció elterjedése miatt ott főleg olyan ügyekkel foglalkoztak, amelyek a lányok „futtatásával” és a prostituáltakkal voltak kapcsolatosak. Ennek ellenére néha felbukkant egy-egy olyan ügy, amely házasságtöréshez vagy paráználkodáshoz volt köthető.³¹

London területén, mint már említettem, a 15. század során a civilek és a világi vezetők is egyre inkább beleavatkoztak a város morális életének szabályozásába. A városi előjárók (*aldermen*) olyan őrségeket (*ward*)³² hoztak létre, amelyeknek célja kifejezetten az volt, hogy tetten érvé azokat, akik valamilyen kihágást követtek el, és ebbe a szexuális kihágások is beletartoztak.³³ Előfordult, hogy valaki szólt az őrségnek, mert láttak egy férfit vagy egy nőt, aki házas volt, bemenni egy másik nő vagy férfi házába – általában nem első alkalommal –, így tehát komolyan fennállt a házasságtörés gyanúja. Megegett, hogy az őrség éppen kihágás közben érte a tetteseket, akiket néha a szentszéki bíróság elé vittek, néha pedig egyszerűen börtönbe zártak. Ezek az őrségek esetenként együtt dolgoztak a szentszéki bíróságokkal. A *wardok* tevékenységekről azonban nincs annyi információnk, mint a szentszéki bíróságokról.³⁴

Titkos házasságok és szexuális kihágások a 15. század végén és a 16. század elején

London püspökének felsőbb és alsóbb fokú szentszéki bíróságának jegyzőkönyvei csak a 15. század második feléből maradtak ránk, valamint a 16. század elejéről, azonban azután újabb szünet következett, és csak a 16. század végéről vannak újból információink a bíróság ügyeiről.³⁵

A bírósági jegyzőkönyvek alapján a 15. század második felétől lassan egyre kevesebb esetet tárgyaltak a bíróságokon, a 16. század elejétől viszont megfigyelhető az újabb növekedés. A házassággal kapcsolatos pereskedések száma követte ezt a mintát, például 1485-ben csak 3, míg 1512-ben már 29 ügy került a bíróság színe elé.³⁶ A bírósági jegyzőkönyvek szerint azonban a szexuális kihágások száma nőtt, valamint a rágalalmazással összefüggő perek a 15. század végén nagyobb mennyiségben jelentek meg, mint a század elején. A 16. század elejétől kezdve viszont ezen perek száma is csökkenésnek indult. Ez a jelenség nemcsak Londonra és környékére, de az egész Angol Királyságra jellemző volt.³⁷

A jelenség hátterében több dolog is állhatott: a 15. század második felétől mind az egyház, mind a városok vezetői komolyabban felügyelték az emberek morális életét, ezzel együtt pedig a kihágásokra is szigorúbban tekintettek. Habár ez keveset változtatott a büntetések mértékén, a bírók kevésbé voltak elnézők, és mindenkit megbüntettek. Az emberek morális élete azonban az egyszerű embereket, a közösség többi tagját szintén érdekelte, ezért nagyobb eséllyel szóltak a kihágásokról a bíróságnak. Az egyik – feltételezett – oka az esetek hanyatlásának tehát az volt, hogy a szigor és kontroll miatt kevesebben követtek el kihágásokat.

³¹ Ingram 2017, 166–170.

³² Általában a városi előjárók voltak a vezetői ezeknek az őrségeknek, és minden évben december 21-én tartottak gyűlést (*wardmote*).

³³ Ingram 2017, 213, 222.

³⁴ Wunderli 1981, 33.

³⁵ Wunderli 1981, 7–8, 11.

³⁶ Wunderli 1981, 119, 120; Helmholtz 2016b, 136.

³⁷ Wunderli 1981, 87–88; Ingram 2017, 177.

Egy másik ok a gyakori járványok következménye volt, mivel így nemcsak a népesség száma csökkent, de esetleg a halál állandó közelsége miatt átértékelődött bennük, hogy a földi élet nem annyira fontos, viszont a léleknek tisztának kell maradnia.³⁸ A járványok okozta visszaesést nem tartom annyira meggyőzőnek vagy kizárólagos oknak, mivel London lakosságának száma nem csökkent drasztikusan, sőt a 15. század végétől lassú emelkedés volt megfigyelhető, habár ez inkább az új lakosság beköltözésének, és nem a helyiek természetes szaporodásának tulajdonítható.³⁹

További magyarázatként szolgálhat a jelenségre az a tény, hogy a pereskedés pénzzel járt, kiváltképp, ha az illetőt elítélték, és büntetést szabtak ki rá, amely általában pénzbírság volt, és/vagy penitenciaként bizonyos mennyiségű viaszt kellett megvenni, amit gyakran alsóneműben kellett vasárnap a templomba elvinni. A büntetés mértéke nem volt mindig egységes, függött az elítélt anyagi helyzetétől és a bíró saját véleményétől.⁴⁰

Titkos házasságok

A titkos házasságokkal kapcsolatban Shannon McSheffrey a késő középkori Londonnal foglalkozó tanulmányában⁴¹ azt írja, hogy szerinte felesleges okokat keresnünk a csökkenésre, mivel ezen házasságokkal kapcsolatos felfogás változott, azaz a 15. század végére már nem igazán beszélhetünk „klasszikus”⁴² értelemben vett klandesztin házasságokról. Ő úgy véli, hogy a 15. század második felére az emberek már mindenféleképpen úgy gondoltak a házasságra, mint egy folyamatra,⁴³ amely lehet, hogy lépésében nem egészen felelt meg az egyház által elvártaknak – így pedig sok házasságot csakugyan informálisnak lehetett tekinteni –, de eme folyamat végén a legtöbb frigy mégis törvényesnek számított már.⁴⁴ Indoklasként azokat a helyeket hozza fel, amelyeknél emberek gyakran és nyíltan kötöttek házasságot,⁴⁵ majd azt nem sokkal később követte a hivatalossá tétel.⁴⁶ R. B. Outhwaite egy egész könyvben foglalkozott a klandesztin házasságokkal a 16. század elejétől kezdve a 18. század közepéig,⁴⁷ amelyben írt azokról a gondokról, amelyeket az ilyen házasságok továbbra is jelentettek. Művében hosszan kitért arra is, hogy ez alatt a két és fél évszázad alatt a klandesztin házasságok több fajtáját meg lehetett különböztetni,⁴⁸ emiatt pedig szerintem

³⁸ Wunderli 1981, 20–21.

³⁹ Harding 2019, 30.

⁴⁰ Wunderli 1981, 50–51; Ingram 2017, 108–109.

⁴¹ McSheffrey 2004, 960–990.

⁴² Ezzel nem kifejezetten azokra a házasságokra utalt, amelyeket nem hirdettek ki, hanem amelyeket nem templomban kötöttek meg.

⁴³ Röviden: tárgyalás, eljegyzés, házasság megkötése, szentség kiszolgáltatása és közben vagy végül a házasság elhálása.

⁴⁴ McSheffrey 2004, 968–969.

⁴⁵ McSheffrey 2004, 973–977.

⁴⁶ Ezalatt azt értették, amikor pap előtt ismét kijelentették a felek, hogy házasok, majd pedig a pap kiszolgáltatta a szentséget. Az angol nyelvű szakirodalom erre a *solemnization* kifejezést használja (McSheffrey 2006, 47), amely általában „ünnepélyessé tenni”-t jelent, azonban úgy vélem, a „hivatalossá tétel” jobban fejezi ki, hogy ez pontosan mit jelentett egy házassággal kapcsolatban.

⁴⁷ Outhwaite 1996, 19–49.

⁴⁸ Régebben is voltak elméletek arról, hogy a klandesztin házasságoknak több fajtája van. Ld. Brundage 1990, 440–441; 499–500; kifejezetten Angliára vonatkozóan pedig ld. McCarthy 2004, 30.

nem a titkos házasságok lettek kevésbé „törvényellenesek”,⁴⁹ hanem egy többnyire szertegázó kihágáskategóriával van dolgunk. McSheffrey kiemeli, hogy a bíróságokra kerülő ügyek többsége nem azért jutott oda, mert nem templomban kötötték őket – és amivel egyetértek –, hanem igazán nagy problémák a hivatalossá tétellel voltak.⁵⁰ Véleményem szerint nem feltétlenül érdemes ennyire leegyszerűsíteni a klandesztin házasságokat, mert egy házasság titkos jellege többféleképpen is megmutatkozhatott. Az viszont valóban tény, hogy gyakran a hivatalossá tétel megtagadása miatt perelte be az egyik fél a másikat, így ebben az időszakban emiatt pereskedtek a legtöbben a titkos házasságok összes alkategóriája⁵¹ közül.⁵²

Richard Helmholz további lehetséges magyarázatokat adott a titkos házasságokkal kapcsolatos perek csökkenésére, ugyanis ő úgy véli, hogy valószínűleg az ilyen eseteket egyre nehezebb volt megnyerni, így emiatt kevésbé érte meg az embereknek, hogy bíróságra menjenek egy ilyen ügy miatt. Szerinte részben azért volt nehéz megnyerni egy-egy ilyen ügyet, mert a titkos házasságok meglétét még mindig nem volt annyira egyszerű bizonyítani, és a bíróságon is szigorúbban kezelték a vallomásokot és a bizonyítékokat.⁵³

Végezetül érdemes egy konkrét ügygel bemutatni, hogy mennyire bonyolultak lehettek a titkos házasságokkal kapcsolatos ügyek. A példa azért is mondható érdekesnek, mert kiválóan szemlélteti, hogy a tanúk vallomásai és az emberek saját lelkiismerete nagy mértékben befolyásolni tudta egy-egy ügy kimenetelét. 1472-ben Robert Smyth azzal fordult a londoni püspökség szentszéki bíróságához, hogy házasságot kötött Rose Langtofttal, ezt pedig tanúkkal is bizonyítani tudja. A házasságot Robert elbeszélése szerint a tanúk házában kötötték meg, Rose azonban tagadta ezt, állítása szerint azon a napon nem járt ott, viszont azt elismerte, hogy valóban beszéltek egy esetleges házasságról Roberttel, amely azonban csak a lány szülei beleegyezésével jöhetne létre.⁵⁴ Robert ezután olyan tanúkkal állt elő, akik ugyan a házasság létrejöttékor nem voltak jelen, de hallottak róla, hogy az egész városrészben azt beszéltek, Rose és Robert frigyre léptek egymással. Az ügy addigi állása szerint Robertnek volt igaza, azonban Rose munkaadója azt állította, hogy Rose egész nap dolgozott, és ezt a többi munkatárs is megerősíteni látszott. Emellett pedig kiderült, hogy Rose szülei gazdagabbak Roberténél, így lehetséges, hogy a férfi csak pénzt akart a lány által szerezni. 1473 januárjában azonban csavar következett be, ugyanis Rose maga ment a bíróságra, ahol bevallotta, hogy már bőven a pereskedés kezdete után összeházasodtak Roberttel, de egyébként is már házasoknak számítottak, mert ott volt azon a napon és helyen, pontosan úgy, ahogy a férfi állította.⁵⁵ Az, hogy Rose végül előállt az igazsággal, gyakran előfordult az ilyen jellegű pereskedések során, általában vagy a körülmények változtak meg, és nem volt értelme tovább pereskedni, vagy pedig egyszerűen csak a lelkiismeretük miatt vallották be az igazságot.

⁴⁹ McSheffrey 2004, 970.

⁵⁰ McSheffrey 2004, 971.

⁵¹ Az alkategóriákhoz bővebben lásd a 47. lábjegyzetet.

⁵² Wunderli 1981, 119; Harding 2019, 21.

⁵³ Helmholz 2016b, 137–139.

⁵⁴ McSheffrey 2006, 114.

⁵⁵ McSheffrey 2006, 114–115.

Szexuális kihágások

A szexuális kihágások közül messze a leggyakrabban a házasságtörések miatt pereskedtek az emberek. Noha nem mindig tettek különbséget a házasságtörés és a paráználkodás vádjai között a többséget általában mégis az előbbi miatt fogták perbe. London egyházmegyében házasságtöréssel majdnem kétszer gyakrabban vádoltak meg embereket, mint paráználkodással,⁵⁶ és ha számadatokat figyelünk meg a *commmissarius generalis* elé vitt ügyek kapcsán, akkor észrevehető, hogy például 1493-ban az 1061 esetből 348 foglalkozott házasságtöréssel, míg 1498-ban a 142 esetből már csak 22.⁵⁷ Az előzőleg említett visszaesés az ügyek számában itt világosan látszik, valamint az, hogy a százalékos arányt tekintve (1493: 33%; 1498: 15%) lassú csökkenés következett be konkrétan a házasságtöréssel összefüggő ügyek kapcsán is.

A 14. században a házasságtörés bűnét kifejezetten a nőkkel kapcsolták össze,⁵⁸ míg a 15. században ez valamelyest megváltozott, és emiatt a férfiakat is egyre inkább stigmatizálni kezdték. Ezt a jelenséget eddig leginkább Sara McDougall kutatta a Francia Királyság északi területein, azonban utal rá, hogy hasonló lehetett a helyzet Angliában is.⁵⁹ Azt, hogy miért kezdték el a férfiakat is stigmatizálni – a bírósági jegyzőkönyvek adatai alapján⁶⁰ –, nem tudni pontosan, ám az egyik oka az lehetett, hogy minden férfi a saját tetteiért volt felelős, közben viszont a felesége viselt dolgaiért is, ezért ha egy nő követett el házasságtörést, akkor az szintén a férj magatartásán és a felesége feletti hatalmán ejtett csorbát, emiatt az ilyen nőkkel gyakran családon belül foglalkoztak.⁶¹ Tehát az egyház és a közösség tagjai is úgy tekintettek a férfiakra, mint akiknek morálisan erősebbnek kell lenniük – azaz ellen kellett állniuk bármiféle kísértésnek.⁶² Shannon McSheffrey szintén észrevett egy hasonló jelenséget – legfőképpen – az angol városokban, így Londonban is, ahol nemcsak a szegényebb férfiak házasságtörését kezdték el a szentszéki bíróságok komolyabban kivizsgálni, de a város tehetősebb (férfi) lakosai sem kerülhették meg a pereskedést, és mindazt, amit a jogi eljárás vont maga után.⁶³

Véleményem szerint a fenti okok mind közrejátszottak abban, hogy megnőtt a férfiakkal kapcsolatos házasságtörési perek száma, mivel a morális nyomás nemcsak a nőkre nehezedett, de a férfiakra is, és a rágalmazásos ügyekből is tudhatjuk, hogy a tekintély és a jóhírt sokat számított a közösségen belül.

Szodómia

Előzetesen már említettem, hogy Angliában ritkán vádoltak meg, és még ritkábban fogtak perbe embereket szodómia miatt,⁶⁴ azonban Európa többi részén egészen más volt a helyzet, a 15. században komolyan kivizsgálták az ilyen ügyeket, és a bűnösöket gyakran halál-

⁵⁶ Wunderli 1981, 144–145. (Table 2 és Table 3)

⁵⁷ Uo. Table 2.

⁵⁸ Brundage 1996, 42.

⁵⁹ McDougall 2014a, 506–507.

⁶⁰ Troyes és Tournai egyházmegyék alapján; előbbiben 306, utóbbiban 165 eset foglalkozott házasságtöréssel vagy ágyassággal (McDougall 2014b, 215, 219).

⁶¹ Brundage 1990, 519.

⁶² McDougall 2014b, 207.

⁶³ McSheffrey 2006, 182.

⁶⁴ McSheffrey 2006, 148; Harvey 2021, 127.

ra ítélték.⁶⁵ Ugyan a vádlottak és elítéltek szinte kivétel nélkül férfiak voltak, de előfordult egy-egy eset, amikor nőket is büntettek.⁶⁶

Londonban, mint minden nagyobb városban, kitűnnek az olyan esetek, amelyek a vidéki városokban vagy ritkán, vagy egyáltalán nem fordultak elő; ilyenek voltak a „cross-dressing”-elő nők is.⁶⁷ Ezek a nők általában különböző – általában ismeretlen – okokból öltöztek férfinak. Lehet, hogy azért, mert így kiélvezhették „férfiként” az azzal járó előnyöket, esetleg prostituáltként így elégítették ki egyes emberek vágyait, vagy pedig egyszerűen csak a mai értelemben vett leszbikusok voltak.⁶⁸ Férfiak is beöltözhettek nőnek, azonban különféle játékokon, színházi előadások során ezt különösebb rácsodálkozás nélkül megtehették,⁶⁹ ezért nem figyeltek fel annyira az ilyen esetekre.⁷⁰ A nőknél más volt a helyzet, hiszen azzal, hogy férfinak öltöztek, „átvették” azok maskulinitását és mindazt, ami ezzel járt, tehát az ilyen eseteknek komolyabb következményei voltak.

Összegzés

A késő középkori London egyházmegyében jelentősen megnőtt a szabályozás mértéke a titkos házasságok és a szexuális kihágások terén. Az emberek morális életének fenntartása mind az egyház, mind a világi hatalom számára fontos volt; az egyház a szentszéki bíróságok által, míg a lakosság a városi örségnek, valamint a szentszéki bíróságoknak jelentve igekezett a rendet fenntartani. A szentszéki bíróságok hatásköre egyre inkább csökkent, viszont a reformáció hatása ellenére a házassággal kapcsolatos legtöbb ügyet és a szexuális kihágásokat a következő évszázadokban is azokon a bíróságokon tárgyalták, habár ezekbe az ügyekbe már a világi hatalmak is beleszólhattak.⁷¹

A titkos házasságokat a katolikus Európában 1563-ban a tridenti zsinat (1545–1563) *Tametsi* néven ismert kánonjában törvénytelennek és érvénytelennek nyilvánították,⁷² így ezt követően egy házasságot kötelező volt templomban, pap és legalább két tanú jelenlétében megkötni, valamint utána elhálni.⁷³ Az Angol Királyságra azonban ez az anglikán egyház megalapítása miatt már nem volt hatással, végül azonban 1753-ban Lord Hardwick házassági rendelete után szintén a *Tametsi*-ben meghatározottak alapján lehetett kizárólag törvényesen és érvényesen házasodni.⁷⁴ A házasságtörés és a paráználkodás pedig továbbra is komoly kihágásnak számított, ugyanúgy, mint a szodómia.

⁶⁵ Harvey 2021, 128–129.

⁶⁶ A leghíresebb ilyen eset 1477-ben Speyerben történt, ahol egy Katherina Hetzeldorfer nevű nőt égettek el máglyán szodómia (homoszexualitás) vádjával. Bővebben ld. Puff 2000, 41–62.

⁶⁷ Bennett–McSheffrey 2014, 4.

⁶⁸ Bullough 1996, 232; Bennett–McSheffrey 2014, 8–9, 13.

⁶⁹ Bullough 1996, 235.

⁷⁰ Például ez alól kivételt képez John Rykener esete, aki Eleanornak nevezte magát, és meglehetősen híres volt a maga korában (Bennett–McSheffrey 2014, 2–3).

⁷¹ Ingram 2017, 18–19; Helmholz 2016b, 130.

⁷² D’Avray–Menski 2019, 72–73.

⁷³ Reynolds 2016, 50–51.

⁷⁴ Dunn 2013, 112–114.

Bibliográfia

- Bennett–McSheffrey 2014 = Bennett, J. M. – McSheffrey, Sh.: Early, Erotic and Alien: Women Dressed as Men in Late Medieval London. *History Workshop Journal* 77: 1–25.
- Brundage 1990 = Brundage, J. A.: *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*. Chicago.
- Brundage 1996 = Brundage, J. A.: Sex and Canon Law. In: *Handbook of Medieval Sexuality*. Eds. V. L. Bullough – J. A. Brundage. New York, 33–50.
- Bullough 1996 = Bullough, V. L.: Cross Dressing and Gender Role Change in the Middle Ages. In: *Handbook of Medieval Sexuality*. Eds. V. L. Bullough – J. A. Brundage. New York, 223–242.
- D’Avray–Menski 2019 = D’Avray, D. – Menski, W. F.: Authenticating Marriage: The Decree Tametsi in a Comparative Global Perspective. *Rechtsgeschichte – Legal History* 27: 71–89.
- Dunn 2013 = Dunn, C.: *Stolen Women in Medieval England: Rape, Abduction and Adultery, 1100–1500*. Cambridge.
- Harding 2019 = Harding, V.: Families in Later Medieval London: Sex, Marriage and Mortality. In: *Medieval Londoners: Essays to Mark the Eightieth Birthday of Caroline M. Barron*. Eds. A. N. Elizabeth – Ch. Steer. London, 11–36.
- Harvey 2021 = Harvey, K.: *The Fires of Lust: Sex in the Middle Ages*. London.
- Helmholz 1971 = Helmholz, R. H.: Canonical Defamation in Medieval England. *The American Journal of Legal History* 15/4: 255–268.
- Helmholz 2007 = Helmholz, R. H.: *Marriage Litigation in Medieval England*. London–New York.
- Helmholz 2016a = Helmholz, R. H.: Local Ecclesiastical Courts in England. In: *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Eds. W. Hartmann – K. Pennington. Washington, 344–391.
- Helmholz 2016b = Helmholz, R. H.: The Legal Regulation of Marriage in England: From the Fifteenth Century to the 1640s. In: *Marriage in Europe, 1400–1800*. Eds. S. S. Menchi – E. Eisenach. Toronto–London, 122–152.
- Ingram 2017 = Ingram, M.: *Carnal Knowledge: Regulating Sex in England, 1470–1600*. Cambridge–New York.
- Karras 2011 = Karras, R. M.: The Regulation of Sexuality in the Late Middle Ages: England and France. *Speculum* 86/4: 1010–1039.
- Karras 2017³ = Karras, R. M.: *Sexuality in Medieval Europe: Doing unto Others*. London–New York.
- McCarthy 2004 = McCarthy, C.: *Marriage in Medieval England: Law, Literature, and Practice*. Woodbridge.
- McDougall 2014a = McDougall, S.: The Opposite of the Double Standard: Gender, Marriage and Adultery Prosecution in Late Medieval France. *Journal of the History of Sexuality* 23/2: 206–225.
- McDougall 2014b = McDougall, S.: The Transformation of Adultery in France at the end of the Middle Ages. *Law and History Review* 32/3: 491–524.
- McSheffrey 2004 = McSheffrey, Sh.: Place, Space, and Situation: Public and Private in the Making of Marriage in Late-Medieval London. *Speculum* 79/4: 960–990.

- McSheffrey 2006 = McSheffrey, Sh.: *Marriage, Sex and Civic Culture in Late Medieval London*. Philadelphia.
- Murray 1996a = Murray, J.: Hiding Behind the Universal Man: Male Sexuality in the Middle Ages. In: *Handbook of Medieval Sexuality*. Eds. V. L. Bullough. – J. A. Brundage. New York, 123–152.
- Murray 1996b = Murray, J.: Twice Marginal and Twice Invisible: Lesbians in the Middle Ages. In: *Handbook of Medieval Sexuality*. Eds. V. L. Bullough – J. A. Brundage. New York, 1996. 191–222.
- Outhwaite 1995 = Outhwaite, R. B.: *Clandestine Marriage in England, 1500–1850*. London–Rio Grande.
- Poos 1995 = Poos, L. R.: Sex, Lies, and the Church Courts of Pre-Reformation England. *The Journal of Interdisciplinary History* 25/4: 585–607.
- Puff 2000 = Puff, H.: Female Sodomy: The Trial of Katherina Hetzeldorfer (1477). *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 30/1: 41–62.
- Reynolds 2016 = Reynolds, Ph. L.: *How Marriage Became One of the Sacraments: The Sacramental Theology of Marriage from its Medieval Origins to the Council of Trent*. Cambridge–New York.
- Sheehan 1996 = Sheehan, M. M.: Marriage Theory and Practice in the Conciliar Legislation and Diocesan Statutes of Medieval England. In: *Marriage, Family, and Law in Medieval Europe: Collected Studies*. Ed. J. K. Farge. Cardiff, 118–176.
- Szuromi 2017 = Szuromi Sz. A.: *Az egyházi intézményrendszer története. Kánonjogtörténeti bevezetés*. (Szent István Kézikönyvek 15.) Budapest.
- Wunderli 1981 = Wunderli, R. M.: *London Church Courts and Society on the Eve of the Reformation*. (Speculum Anniversary Monographs 7). Cambridge.